

ΓΙΑΤΙ ΕΠΙΚΡΙΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

κεφάλαιο 1

**Do not seek praise,
Seek criticism!**

Paul Arden, in
*"It's not who you are,
it's who you want to be"*

i. Καταιγισμός προκλήσεων

Τα πανεπιστήμια, σε παγκόσμια κλίμακα, δέχονται έναν καταιγισμό προκλήσεων με κολοσσιαίες επιπτώσεις σε όλο το φάσμα των ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων.

Μια ταχύτατα διεθνοποιούμενη οικονομία απαιτεί ένα είδος οικουμενικής εκπαίδευσης κι ένα ανταγωνιστικό εργατικό δυναμικό.

Η τεχνολογική ανάπτυξη απαιτεί σχεδόν ακαριαίες προσαρμογές του εργατικού δυναμικού στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και υπεύθυνες κυβερνητικές αποφάσεις στην περαιτέρω ανάπτυξη, στον έλεγχο και στην εφαρμογή τους στην παραγωγική διαδικασία.

Η διαρκής υποβάθμιση του περιβάλλοντος απαιτεί λύσεις και αυστηρότερη επικέντρωση της επιστημονικής έρευνας στο επίμαχο πρόβλημα της βιωσιμότητας του φυσικού περίγυρου. Οι πάσης φύσεως απειλές της σωματικής και ψυχικής υγείας του ανθρώπου απαιτούν πιο υπεύθυνο σχεδιασμό και υλοποίηση προγραμμάτων προαγωγής και θωράκισης της δημόσιας υγείας.

Επιπρόσθετα, η απελπιστική εξάρτηση των πανεπιστημίων από την κρατική επιχορήγηση έχει συμβάλλει στην ταύτιση των πανεπιστημίων με τις εξοργιστικές αδυναμίες και ανεπάρκειες του δημοσίου τομέα, και ως εκ τούτου, κατέστησε τα πανεπιστήμια ευάλωτα στη δριμεία κριτική που ασκείται σε όλα τα κρατικά ιδρύματα.

Επιπλέον, τα πανεπιστήμια επικρίνονται σήμερα για το γεγονός ότι οι ακαδημαϊκές τους προτεραιότητες και προκαταλήψεις δεν ανταποκρίνονται στα πιεστικά προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών. Για παράδειγμα, η επικρατούσα αντίληψη είναι ότι τα ελληνικά πανεπιστήμια δεν προετοιμάζουν τους αποφοίτους τους για τις αγορές εργασίας του μέλλοντος, ενώ παράλληλα, οι εργοδότες θεωρούν τους αποφοίτους, αφ'ενός μεν υπερεξιδικευμένους και ανεπαρκείς για τις απαιτήσεις του εκτός των ακαδημαϊκών χώρων εργασιακού περιβάλλοντος, και αφ'ετέρου, ελλιπώς καταρτισμένους στους τομείς της επικοινωνίας και της ομαδικής συνεργασίας και συνύπαρξης.

Μια επιπρόσθετη κριτική που ασκείται σήμερα κατά των ελληνικών πανεπιστημάτων, είναι ότι η ανεξέλεγκτη περιχαράκωση ενός σημαντικού αριθμού του εκπαιδευτικού προσωπικού σε δραστηριότητες που είτε προάγουν τα ερευνητικά τους ενδιαφέροντα και την ακαδημαϊκή τους εξέλιξη, είτε εξυπηρετούν τις εκπεφρασμένες ή ανομολόγητες ιδιοτέλειες τους, αποβαίνει εις βάρος των διδακτικών τους υποχρεώσεων, με αποτέλεσμα την υπονόμευση τόσο της εκπαίδευσης των φοιτητών, όσο και της ανάπτυξης και ωρίμανσης των διδασκόντων καθηγητών.

Και βεβαίως, υφίσταται πάντοτε η υποτροπιάζουσα κριτική της έλλειψης οράματος από την ακαδημαϊκή ηγεσία. Η εμπειρία μας, σε ό,τι αφορά αυτό το ιδιαίτερα σημαντικό για την εποχή που διανύουμε ζήτημα, είναι ότι, ακόμα και στην εξαιρετική εκείνη περίπτωση ανάδειξης μιας ηγετικής φυσιογνωμίας σε ένα πανεπιστήμιο, το ερώτημα που παραμένει είναι κατά πόσο το άτομο αυτό θα κατορθώσει να εξασφαλίσει την αναγκαία υποστήριξη για τη δρομολόγηση καινοτόμων αλλαγών και μεταρρυθμίσεων ριζοσπαστικού χαρακτήρα στο ίδρυμα.

Το ερώτημα που αβίαστα τίθεται, είναι κατά πόσο όλα αυτά τα αδιαμφισβήτητα γεγονότα που προαναφέρθηκαν συνιστούν αρκούντως σοβαρούς λόγους ώστε να δικαιολογούν την ανάγκη μιας δραστικής αναδιάρθρωσης της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Ο επανασχεδιασμός της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επιβάλλεται και για μια δέσμη διαφορετικών και ενδεχομένως σοβαρότερων από όλους τους προαναφερθέντες λόγους.

ii. Οι προκλήσεις για τις Ιατρικές Σχολές

Σήμερα, οι Ιατρικές Σχολές δέχονται μια σωρεία προκλήσεων που απειλούν τις παραδοσιακές τους δομές και τη λειτουργία τους. Κατά κανόνα, οι Ιατρικές Σχολές δημιουργούνται με τη ρητώς εκπεφρασμένη ή υποδηλούμενη πρόθεση στράτευσης τους στην προσπάθεια βελτίωσης της γενικότερης ποιότητας ζωής των τοπικών κοινωνιών ή του έθνους συνολικότερα. Όμως, στην πορεία της ανάπτυξης της μια Ιατρική Σχολή μπορεί να εκδηλώσει σημεία απόκλισης από τις αφετηριακές θεμελιώδεις αρχές της ή να επιχειρήσει να ερμηνεύσει κατά τρόπο διαμετρικά αντίθετο της αρχική διατύπωση της αποστολής της. Ως εκ τούτου, μια σχολή θα πρέπει να επανεξετάζει περιοδικά τους λόγους της ύπαρξης της και, κατ' επέκταση, των δεσμεύσεων της προς την κοινωνία. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ακαδημαϊκή ελευθερία θα πρέπει να προστατεύεται για να παρέχεται η δυνατότητα στα δημιουργικά μυαλά να ανοίγουν νέα πεδία επιστημονικής διερεύνησης και να προετοιμάζουν την κοινωνία στην αντιμετώπιση νέων προκλήσεων. Από την άλλη όμως πλευρά, επιτακτική προβάλλει η ανάγκη ενός ακριβέστερου προσδιορισμού της κοινωνικής ευθύνης των Ιατρικών Σχολών.

Μια Ιατρική Σχολή εκδηλώνει κοινωνική ευθύνη, όταν δεσμευόμενη να αντιμετωπίσει κοινωνικά αδιέξοδα, συμβάλλει στην επίλυση προβλημάτων που αναδεικνύει ο διάλογος της με την κοινωνία και iεραρχώντας τις καταγραφόμενες προτεραιότητες του παρόντος και του μέλλοντος αναλαμβάνει πρωτοβουλίες που προσδοκάται ότι θα ωφελήσουν τόσο την κοινωνία του περιγύρου της, όσο και τη χώρα ή την ευρύτερη διεθνή κοινότητα. Για παράδειγμα, διαρθρωτικοί μετασχηματισμοί του προγράμματος σπουδών της σχολής που

λαμβάνουν υπόψιν τις πραγματικές καταστάσεις που, κατά πάσα πιθανότητα, θα αντιμετωπίσουν οι απόφοιτοι συνιστούν μία ένδειξη της κοινωνικής της ευαισθησίας.

Γενικώς, μια σχολή είναι κοινωνικά υπεύθυνη, όταν “μετράει” για την κοινωνία και η κοινωνία “μετράει” για τη σχολή. Και αυτό συμβαίνει τότε μόνο, όταν η σχολή αποδέχεται την αδιαφιλονίκητη αλήθεια ότι, όπως ακριβώς οι βιομηχανίες είναι υπεύθυνες για τα προϊόντα που κατασκευάζουν, έτσι και οι Ιατρικές Σχολές θα πρέπει να είναι υπόλογοι για τους αποφοίτους που παράγουν.

Για παράδειγμα, πώς θα ανταποκριθούν οι Ιατρικές Σχολές στη διογκούμενη ζήτηση για ιατρικές σπουδές από τους αποφοίτους του λυκείου; Πώς θα ενσωματωθούν οι εφαρμογές των σύγχρονων τεχνολογιών της πληροφορικής στην εκπαιδευτική διαδικασία; Πώς μπορούμε να διευρύνουμε μια τόσο πεισματικά εστιασμένη στα παραδοσιακά πρότυπα εκπαιδευτική διαδικασία, όταν οι πλέον σημαντικές και ενδιαφέρουσες καινοτομίες που πραγματοποιούνται σήμερα στις βιοϊατρικές επιστήμες υπερβαίνουν τα όρια των παραδοσιακών επιστημονικών στεγανών; Και τελικά, μπορούν οι Ιατρικές Σχολές να ανταποκριθούν επιτυχώς στο σύνολο των σκληρών αυτών ερωτημάτων και παράλληλα να περιορίσουν το ρόλο της Πολιτείας και την εξάρτησή τους από την ενοχλητική κρατική εποπτεία;

Είναι προφανές, ότι το αμείλικτο ερώτημα στο οποίο καλούνται να απαντήσουν οι Ιατρικές Σχολές είναι κατά πόσο μπορούν να ανταποκριθούν, με την παρούσα δομή τους, στις απαιτήσεις της νέας εποχής των μειζόνων και ταχύτατων μετασχηματισμών και ανακατατάξεων στην οποία ο κόσμος έχει προ πολλού εισέλθει.

Αν οι Ιατρικές Σχολές επιθυμούν όχι μόνο να συμμετάσχουν, αλλά και να διαδραματίσουν ένα σημαντικό ρόλο στο νέο διαμορφούμενο και άκρως ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, είναι υποχρεωμένες να μεταβάλουν ριζικά τη δομή και τον παραδοσιακό τρόπο λειτουργίας τους. Όμως, η προσαρμογή σε μια νέα κατάσταση πραγμάτων προϋποθέτει την εκλεκτική υιοθέτηση νέων αντιλήψεων και πρακτικών και την απαλλαγή από μια σειρά εθισμών και προκαταλήψεων.

Με δεδομένη τη γνωστή σε όλους μας πραγματικότητα του ελληνικού ακαδημαϊκού περιβάλλοντος, πόση αισιοδοξία δικαιολογείται ότι μια ανατρεπτική αλλαγή αυτής της κλίμακας μπορεί ευχερώς να εισαχθεί και να υλοποιηθεί στις Ιατρικές Σχολές; Οι Ιατρικές Σχολές, όπως και τα ελληνικά πανεπιστήμια γενικότερα, είναι **ιδιαζόντως δύσκαμπτοι οργανισμοί**, στερούμενοι της ευελιξίας που κατά κανόνα χαρακτηρίζει τα ιδρύματα εκείνα που ανταποκρίνονται με τόλμη και φαντασία στις νέες κοινωνικές ανάγκες και προτεραιότητες. Ως εκ τούτου, η εισαγωγή καινοτομιών στις ελληνικές Ιατρικές Σχολές υπήρξε πάντα ένας αγώνας μεταξύ των συντηρητικών υποστηρικτών της ισχύουσας κατάστασης και των ακραιφνών θιασωτών της εξέλιξης, του εκσυγχρονισμού και του πειραματισμού με νέα δυναμικά σχήματα.

Και βεβαίως, το μείζον πρόβλημα που αντιμετωπίζει οποιοσδήποτε εισηγείται μια σειρά καινοτόμων αλλαγών στις Ιατρικές Σχολές- ένα χώρο στον οποίο διαμετρικά αντίθετα δόγματα συνιστούν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της φυσιογνωμίας και κουλτούρας τους - είναι ότι για να πείσει κάποιους να λειτουργήσουν διαφορετικά, πρέπει να ξεπεράσει το εμπόδιο των βαθύτατα ριζωμένων ιδεοληπτικών τους θωρακίσεων και προκαταλήψεων.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι υπάρχουν βάσιμες ελπίδες, ότι οι Ιατρικές Σχολές μπορούν να βγουν από το σημερινό τους αδιέξοδο.

iii. Ανεπίτρεπτα υποβαθμισμένη και απροσάρμοστη η προπτυχιακή ιατρική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Τρία είναι σήμερα τα κυρίαρχα στοιχεία που συνθέτουν τον προβληματισμό της σύγχρονης ιατρικής εκπαίδευσης στο διεθνή χώρο. **Πρώτον**, η συνύπαρξη στα προγράμματα σπουδών εκπαιδευτικών στόχων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του διαμορφωμένου ήδη ευρύτερου οικουμενικού περιβάλλοντος και αντίστοιχων μέτρων που καλύπτουν τις ιδιαιτερότητες προβλημάτων υγείας συγκεκριμένων κοινωνιών και πολιτισμών, **δεύτερον**, η αυτο-αξιολόγηση αλλά και αξιολόγηση των Ιατρικών Σχολών από εξωτερικούς φορείς, σχετικά με το επίπεδο της ποιότητας των σπουδών που προσφέρουν και, **τρίτον**, η επιτακτική ανάγκη παροχής Ψηλαφητών ενδείξεων από τις Ιατρικές Σχολές του βαθμού που εκφράζεται η κοινωνική τους ευθύνη.

· Η ποιότητα και το κόστος των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας από τον ιατρό σε όλα τα επίπεδα της πυραμίδας του συστήματος παροχής των υπηρεσιών σχετίζεται αμεσότατα με το περιεχόμενο και της ποιότητα της προπτυχιακής ιατρικής εκπαίδευσης. Η προπτυχιακή ιατρική εκπαίδευση στην Ελλάδα υπήρξε κατά κανόνα ανεπίτρεπτα υποβαθμισμένη, αδέξια και ανίκανη να παρακολουθήσει τους ρυθμούς της διεθνούς συγκυρίας κινούμενη σε άλλα μήκη κύματος. Έτσι, και η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας παρέμεινε απελπιστικά καθηλωμένη σε επίπεδα αναντίστοιχα με τη δυναμική των “κινημάτων” της σύγχρονης ιατρικής σκέψης και καθημερινής πρακτικής.

Η προπτυχιακή ιατρική εκπαίδευση συνιστά τεράστιας σημασίας επιστημονικό, κοινωνικό και πολιτικό γεγονός, δεδομένου ότι είναι αυτή που διασφαλίζει και εμπεδώνει στον φοιτητή την περί ανθρώπου αντίληψη ως βιολογικού και κοινωνικού όντος, τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της ιατρικής και την αδιάρρηκτη σχέση της με τη βιολογία, κοινωνιολογία, ψυχολογία, οικονομικά, πολιτικές επιστήμες και άλλες κοινωνικές επιστήμες.

Η ποιότητα της προπτυχιακής ιατρικής εκπαίδευσης είναι **άμεσα συνυφασμένη με την ποιότητα του προγράμματος σπουδών των Ιατρικών Σχολών**. Ένα σύγχρονο πρόγραμμα προπτυχιακών ιατρικών σπουδών είναι απόλυτα εναρμονισμένο με τον βασικό σκοπό της ιατρικής εκπαίδευσης, που είναι η προπαρασκευή απόφοιτων ιατρών, που θα συμβάλλουν κατά το μέγιστο δυνατό στη βελτίωση των προβλημάτων υγείας και της ποιότητας ζωής των ατόμων της κοινότητας που εξυπηρετούν. (“**The highest standard in medical education for any country is that which is most responsive to local needs**”. Διακήρυξη Alma Ata 1978). Παράλληλα, ένα σύγχρονο πρόγραμμα προπτυχιακών ιατρικών σπουδών είναι απόλυτα συντονισμένο με τη διάρθρωση και τις επιμέρους εκφάνσεις των συστημάτων παροχής υπηρεσιών υγείας στην συγκεκριμένη ευρύτερη κοινότητα. Στην Ελλάδα τα προγράμματα σπουδών των Ιατρικών Σχολών **ουδέποτε** εξεπλήρωσαν τις δύο αυτές βασικές επιταγές, με αποτέλεσμα το “τελικό προϊόν” που παράγουν να μην ανταποκρίνεται στον βαθμό που θα όφειλε στις ανάγκες της κοινότητας και των συστημάτων παροχής υπηρεσιών υγείας που υπηρετούν την κοινότητα.

Αν επιχειρούσαμε να συγκεφαλαιώσουμε σε μια και μοναδική πρόταση τα όσα μέχρι στιγμής έχουμε διατυπώσει για την κοινωνική ευθύνη των Ιατρικών Σχολών, θα λέγαμε ότι αυτό που αβίαστα αναδεικνύεται από την προηγηθείσα ανάλυση είναι η αμοιβαία εξάρτηση δύο κορυφαίων συνιστωσών του συστήματος υγείας: της ιατρικής εκπαίδευσης και

των υπηρεσιών υγείας προς τις κοινότητες και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η μία συνιστώσα οφείλει να διαμορφώνει τήν άλλη. Οι υπηρεσίες υγείας είναι ο φυσικός και λειτουργικός χώρος άσκησης και εκμάθησης της ιατρικής τέχνης και οι διακονούντες την ιατρική τέχνη, οι ρόλοι μοντέλα για το καλό ή το κακό. Η ιατρική εκπαίδευση προετοιμάζει το βασικό κορμό των επαγγελματιών υγείας του μέλλοντος, όμως η επιτυχία αυτής της προετοιμασίας εξαρτάται από τις επικρατούσες συνθήκες στο επίπεδο της παροχής υπηρεσιών υγείας. Και ουδείς θα διαφωνήσει με την άποψη που επανειλημμένα έχει διατυπωθεί, ότι χωρίς μείζονες μεταρρυθμίσεις στην κοινωνική υποδομή και οργάνωση με την οποία διαπλέκεται η καθημερινή ιατρική πρακτική, προσπάθειες βελτίωσης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας, μέσω αναμορφώσεων των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων, είναι μάταιες.

Οι Ιατρικές Σχολές είναι υποχρεωμένες να αφυπνισθούν και να απασχοληθούν σοβαρά με την αμείλικτη αυτή προϋπόθεση. Οφείλουν να εμπλακούν στη διαμόρφωση των υπηρεσιών υγείας του μέλλοντος, στο πλαίσιο της συνολικότερης συμμετοχής τους στην επεξεργασία και υλοποίηση των γενικότερων προϋποθέσεων της προσαρμογής στις συνθήκες του επερχόμενου μέλλοντος. Διαφορετικά, ο χρόνος, το χρήμα, το συναίσθημα και η ενέργεια που αναλώνονται στην προπτυχιακή εκπαίδευση δε συνιστούν τίποτα περισσότερο παρά μια υπονομευόμενη και «από χέρι» χαμένη υπόθεση. Αυτό σημαίνει, ότι η εγκύστωση και θωράκιση των Ιατρικών Σχολών στο περιβάλλον που συντηρεί την ομφαλοσκοπική τους αυταρέσκεια δεν εξυπηρετεί τους στόχους που διαγράψαμε και βρίσκεται σε κραυγαλέα αναντιστοιχία με την κοινωνικής τους ευθύνη.

Οι Ιατρικές Σχολές θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι το μέλλον θα είναι τελείως διαφορετικό από το παρόν και, κυρίως, ότι το μέλλον της υγείας υποδηλώνει πολύ περισσότερα πράγματα απ' ό,τι το μέλλον την ιατρικής φροντίδας, δεδομένου ότι οι μείζονες παράγοντες που προσβάλλουν την υγεία είναι περιβαλλοντικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι το επίπεδο της υγείας έχει θεαματικά βελτιωθεί την τελευταία πεντηκονταετία, όμως η συνέχιση αυτής της τάσεως απειλείται από την πληθυσμιακή έκρηξη, την αστικοποίηση, τις μεταβολές του περιβάλλοντος, τη φτώχεια, την ανισότητα, τον πόλεμο και τις υφιστάμενες και ενδεχομένως νέες αναμενόμενες μεταδοτικές νόσους.

Οι νέες βιοπολιτικές και στρατηγικές αντιμετώπισης αυτών των προκλήσεων θα πρέπει να περιλαμβάνουν την επεξεργασία σύγχρονων πολιτικών της δημόσιας υγείας, υπεύθυνότερη επένδυση στην υπόθεση της υγείας και την ανάπτυξη νέων δομών και θεσμών διακυβέρνησης των πολιτών. Η συμμετοχή των Ιατρικών Σχολών στο σύνολο αυτών των δραστηριοτήτων οφείλει να είναι μείζων, ουσιαστική και αδιαπραγμάτευτη.

Όλα αυτά, βεβαίως τα οποία περιγράψαμε προϋποθέτουν το συντονισμένο βηματισμό της εξειδικευμένης τεχνογνωσίας του επιστημονικού δυναμικού των Ιατρικών Σχολών με αυτή των άλλων επαγγελματιών υγείας και των εκπροσώπων της πολιτείας.

Ειδικότερα, για μια χώρα απίθανων αναχρονισμών, πολιτικών παραλογισμών και ψυχώσεων, όπως η δική μας, μια χώρα όπου οι εκάστοτε ιθύνοντες πελαγώνουν από το βάρος της ευθύνης που αναλαμβάνουν, φοβούνται να υιοθετήσουν μέτρα που ίσως προκαλέσουν αντιδράσεις και δείχνουν να μην γνωρίζουν την υπόθεση για την οποία κλήθηκαν να δώσουν λύσεις, η τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία των εμπειρογνωμόνων, οι